

HET HANDELSHUIS DEUTZ

Voor verzamelaars van oude fondsen zal de familienaam Deutz geen onbekende klank hebben. Talrijk zijn de schuldbekentenissen ondertekend met de naam Deutz. Reeds in het jaar 1659 werden er door Johan Deutz leningen verstrekt aan de Keizer van Oostenrijk op onderpand van het verkoop monopolie van kwikzilver uit de mijnen van Idria. In 1659 was deze keizerlijke schuld reeds opgelopen tot f 1.550.000,—. Het onderpand van de kwikzilververkoop bleek niet toereikend voor de schulden van de Keizer, want in 1664 kregen de erven Deutz de opbrengst van de kopermijnen in Hongarije als onderpand.

Alle schuldbekentenissen droegen de handtekening Deutz als zijnde de geldschieter. In de eerste helft van de 18e eeuw volgden er nieuwe leningen van het bankiershuis Deutz, voor aflossing dienden de keizerlijke inkomsten uit Silezië en Bohemen. Als bijzonderheid voor verzamelaars van oude fondsen dient vermeld te worden dat in de Weense november veiling van 1982 een dergelijke schuldbekentenis ondertekend door Willem Gideon Deutz is geveild.

In een volgend artikel hopen wij iets dieper in te kunnen gaan op de betrekkingen tussen het handels- en bankiershuis Deutz en de Oostenrijkse monarchie. Bovengenoemde Willem Gideon Deutz, burgemeester van Amsterdam, en hoofd van het handelshuis heeft in 1573 de eerste West-Indische plantageleningen uitgegeven. Hierbij paste hij dezelfde manier van kapitaalverschaffing toe als bij de leningen aan de Keizer.

De eerste sporen van de "negotiatie" Deutz dateren van mei 1751. Met "negotiatie" werd in de 18e eeuw niet alleen de lening op zich aangeduid, maar ook de soort vennootschap die de geldlening had uitgegeven en beheerde. Op 31 mei 1751 diende Deutz een voorstel in om leningen op onderpand van plantages te verstrekken. Dit voorstel resulteerde in november 1751 in het ter beschikking stellen van f 1.000.000 door het handelshuis Deutz. Er diende op zeer korte termijn rapporten te komen van de beheerders der plantages die in aanmerking wilden komen voor een dergelijke transactie.

Er werd met haastige spoed gewerkt, want reeds in januari 1752 werd rapport uitgebracht over 5 plantages, namelijk; Osembo, Overbrugge, Concordia, Vlijt en Hoop en Pietersburg.

De plantages waren geschat door officieel aangestelde en beëdigde taxateurs, toentertijd priseurs genaamd.

De planters konden maximaal 5/8e deel van de geschatte waarde bij Deutz opnemen. De planters die in de negotiatie deelnamen verplichtten zich al hun producten aan Deutz te consigneren, die ze tegen een commissieloon van 2 % zou verkopen. Deze voorschriften garandeerden Deutz een uitgebreide commissiehandel. Uit de opbrengst van de verkochte producten zou allereerst de rente en aflossing voldaan moeten worden. Over het saldo mocht de planter beschikken door wissels op Deutz te trekken mits "producten op een mediocre prijs gecalculeert en de connossementen behoorlijk afgesonden zijnde".

In 1753 verscheen een prospectus waarin stond dat de negotiatie was opgericht tot herstel van 't geknackt crediet" en in het bijzonder "om de planters in de colonie van Suriname te redden, van haare zwaare interessen te ontheffen en in den tijd van 20 jaaren volkomen weder in staat konnen sijn haare plantagiën in vrijheid te bezitten".

Op grond van deze edele motieven werden de kosten die Deutz voor zijn bemiddeling op rekening van de planters mocht stellen, nauwkeurig omschreven. De in- en verkoopcommissie was bepaald op 2, die voor het "negotiëren der penningen" op ¼ %, terwijl voor transport kosten, pakhuisuur, kuiperloon, makelaarsloon etc. niet meer in rekening mocht worden gebracht dan volgens gebruik daarvoor werd betaald. De jaarlijkse interest van 6 die de planters betaalden en die de obligatiehouders ontvingen was hoog. In de 18e eeuw was de interest in de republiek 2½ à 3 %. Deze hoge interest en de voorschriften waaraan de planters onderworpen waren, duiden erop, dat de geldschieters zich wel bewust waren van het riskante karakter van de kredietverlening aan verre overzeese planters. De aflossing die eerst na het tiende jaar zou aanvangen, bedroeg lot. De geldschieters kozen uit hun midden drie commissarissen, aan wie de directeur van de negotiatie elk jaar rekening en verantwoording zou afleggen.

Gouverneur en raden waren zeer ingenomen met het project van Deutz en zonden hem in mei 1752 een dankbetuiging voor "desselfs landsvaderlijke goedheid en bijzondere attentie voor dese Colonie". De planters echter toonden niet onmiddellijk begrip voor de nieuwe vorm van kredietverlening. Zij durfden geen wissels aan te nemen van deelnemers aan de negotiatie. Vandaar dat de Gouverneur en Raden in februari een waarschuwing lieten uitgaan, dat geen wissels op Deutz getrokken mochten worden zonder hun voorkennis. De wissels moesten ter secretarie worden geregistreerd.

Deze maatregel had het gewenste effect. In een publicatie uit die tijd werd het volgende vermeld: "Dit zo een heilzaam werk, dit zo een prijzenswaardig doelwit, was nauwelijks in de coloniën overgevoerd, of men zag de vreugd op alle der planteren weezen, en men zag de zorg voor hen wegvlieden als de

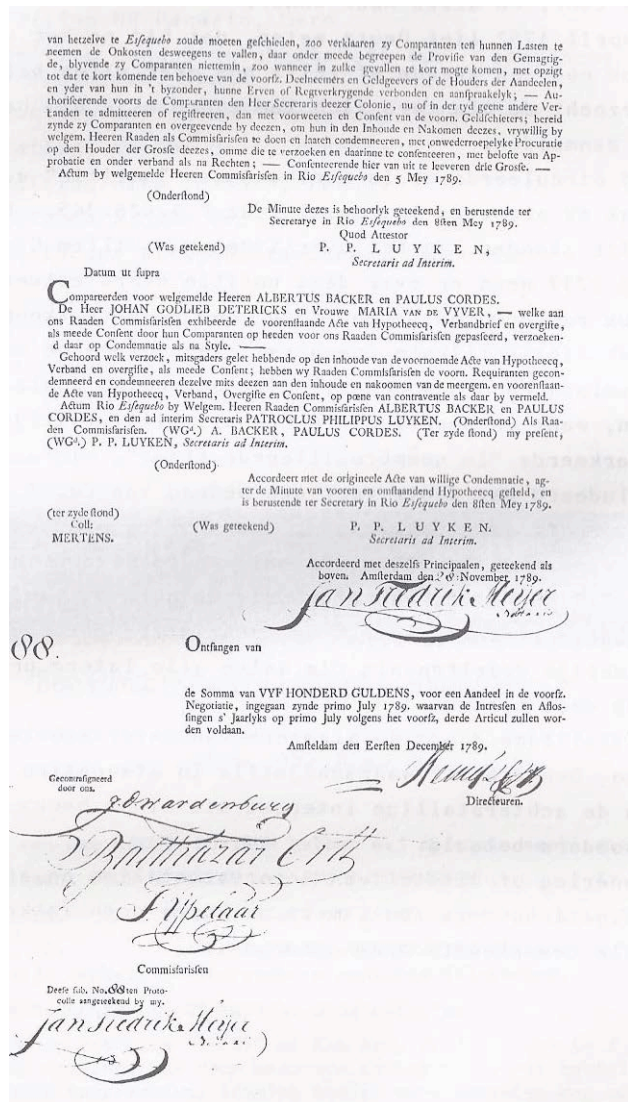
wolken der duisternisse voor de verliggende stralen der zonne, een yder zag zijn geluk als herboren, en de gouden eeuw scheen voor de deur, en alles naar wens".

Op 18 april 1752 liet Deutz weten, dat hij na het eerste miljoen ook nog een tweede of zelfs nog meer wilde belenen, en hij verzocht de planters zich ten spoedigste bij het Hof te willen aanmelden.

In 1758 circuleerde er in Suriname een "notitie" waarin vermeld was, dat 89 planters in totaal voor f 4.628.365,— bij Deutz in het krijt stonden. Na het overlijden van Willem Gideon Deutz op 27 juni 1757 werd er over deze notitie geprotesteerd.

Het stuk zou compromitterend zijn voor de betrokkenen, waaronder veel der aanzienlijkste Inwoners. Zij noemden de notitie "erroneus, valse" en gesupposeert". Ten onrechte, zoals later zou blijken, want de boedel die Deutz bij zijn overlijden achterliet verkeerde "in geëmbrouilleerde staat". Hieruit kon worden geconcludeerd dat Deutz voor een bedrag van ca. f 872.365,— krediet heeft verstrekt zonder daarvoor hypotheek te eisen en dat ervoor f 3.756.000,— aan obligaties zijn uitgegeven, waarop in 1775 nog niets was afgelost. De oorzaak van de weinig florissante situatie waarin de negotiatie Deutz verkeerde is vermoedelijk dezelfde als die welke alle latere negotiaties verlies deed lijden: achterstalligheid bij de planters van interestbetaling en aflossing. Deutz heeft waarschijnlijk in afwachting van betere tijden de achterstallige interest uit eigen beurs aan de obligatiehouders betaald.

Vermindering of uitstel van interestbetaling en aflossing aan de obligatiehouders zou immers de koers doen zakken en de negotiatie een slechte naam bezorgen.

Dit 1e deel komt uit: V.V.O.F. Mededelingenblad Zesde jaargang Nr. 1 van maart 1984.

VERVOLG

In de vorige aflevering van ons clubblad hebben wij beloofd om dieper in te gaan op de betrekkingen tussen het handels- en bankiershuis Deutz en de Oostenrijkse monarchie in de 17e en 18e eeuw. Onze belofte willen wij graag gestand doen, omdat deze betrekkingen een van de belangrijkste hoofdstukken van de financiële geschiedenis van Nederland zijn, en die geschiedenis is toch onverbreekelijk verbonden met onze gemeenschappelijke hobby.

De Oostenrijkse kwikzilverleningen van Deutz waren de eerste geregelde staatsleningoperaties op aandelen, die wij aan de Amsterdamse beurs ontmoeten; zulke ondernemingen, welke in de loop van de 18e eeuw het Hollandse goud naar alle windstreken uitstrooiden. De verkoop van het kwikzilver uit de mijnen van Idria in Stiermarken, die tot de Oostenrijkse Rijksdomijnen behoorden, was na het overlijden van de kwikzilverfactor Johann Baptist Baldi, Graaf von Wolsdorff, in 1658, door de administratie der Keizerlijke domijnen zelf ter hand genomen, onder de speciale contrôle van de Heren Aaron von Breiner en Baron von Inzaghi.

Weldra kwam men echter tot inzicht, dat het voordeliger was om de handel in dit artikel bij wijze van monopolie aan één of meerdere buitenlandse kooplieden op te dragen, die er voordeel bij zouden hebben om de winst uit te breiden.

De Keizer sloot dus een contract met Jean Deutz te Amsterdam, waarbij deze 1 juli 1659 tot Keizerlijke factor van 't kwikzilver werd; korte tijd later werd door de Oostenrijkse regering ook met het handelshuis Cernezzi & Rezzonico te Venetië een gelijke overeenkomst gesloten.

In 1669 werd door de Keizer het Huis Triangl en de Erven Fuchs te Wenen belast om in naam van de Keizer de kwikzilverzaken te behartigen.

Dit Weense handelshuis hernieuwde het factoorcontract met het handelshuis Deutz. De provisie van Deutz op de verkoop van kwikzilver werd op 2 % gesteld, hoewel hij aanspraak had gemaakt op 3 %. Deze aanspraak op 3 % provisie werd niet gehonoreerd or grond van het volgende: "weilen dass negotium gross und vilaustragen und hingegen wenig Arbeit und darbei geringe Gefahr obhanden ist". Tevens bepaalde dit hernieuwde contract dat Deutz en het Venetiaans handelshuis de monopolie van de kwikzilververkoop behielden. Door het opkopen van de gehele voorraad van het genoemde huis in Venetië wist Jean Deutz de alleenhandel van dit artikel in handen te krijgen.

Dat met deze handel zeer hoge bedragen gemoeid waren blijkt uit het feit dat door Deutz in 1669 aan de Keizer een bedrag van *f* 187.500 voorgeschoten werd op een partij van 1500 vaatjes kwikzilver, die hem werden toegezonden uit Oostenrijk. Nog een voorbeeld: Deutz leverde jaarlijks 2000 vaatjes kwikzilver aan Spanje, die dit nodig had voor de zilvermijnen in Mexico, opbrengst *f* 500.000.

Deze leverantie had Deutz te danken aan de voorspraak van zijn zwager Johan de Witt, die hiervoor *f* 20.000 provisie per jaar verdiende.

De Keizerlijke regering te Wenen was op het eind van de 17e eeuw gedwongen door de zware oorlogslasten de uitgeputte schatkist van het rijk te vullen.

Een beroep op buitenlands kapitaal kon alleen goede resultaten boeken, wanneer er voldoende onderpanden gegeven werden.

In de allereerste plaats kwamen hiervoor in aanmerking de kwikzilvermijnen in Indria. Zo werden er in 1695 onderhandelingen in die geest met de Weduwe Jean Deutz & Soon te Amsterdam geopend en bij dit huis door de Oostenrijkse regering een lening op aandelen geplaatst tot een bedrag van *f* 1.500.000.

De uitvoer van het kwikzilver naar Amsterdam werd behoorlijk geregeld en jaarlijks op minstens 800 vaatjes van 150 pond gesteld, uit de opbrengst waarvan, benevens uit die van 1032 vaatjes die reeds onder de berusting van de firma Deutz lagen, alsook de rente die op 5 % was gesteld, als de aflossing van het kapitaal, die binnen 12 jaar moest geschieden, bekostigd zou worden.

Op 9 juni 1695 verleende de Staten-Generaal hun garantie.

Drie jaar later, in 1698 had de Keizer weer geld nodig en kreeg de Oostenrijkse minister, Graaf Straetman, de opdracht bij de Staten-Generaal garantie aan te vragen voor een lening van 1 miljoen gulden, eveneens met als onderpand kwikzilver.

Als pressiemiddel moest de Graaf de Staten-Generaal meedelen dat aan de Keizer door enkele bankiers in Keulen 2 miljoen gulden waren geboden, op voorwaarde dat de kwikzilverstapel uit Amsterdam naar Keulen werd verplaatst.

De Hoog Mogende Heren lieten zich echter door deze mededeling niet van hun stuk brengen en toen Jean Deutz verklaard had, dat er op het kwikzilverfonds door de nog aanhangige aflossingen voorlopig niet meer dan *f* 800.000 geheven kon worden, werd voor dit bedrag een lening gesloten met een rente van 5 % en aflosbaar binnen 12 jaar, gegarandeerd door de Staten-Generaal.

Deutz wist bij deze gelegenheid nog enkele concessies af te dwingen van de Keizer, onder andere dat het in Tirol gewonnen kwikzilver naar Amsterdam uitgevoerd zou worden en dat het reeds bij het verlaten der mijnen beschouwd zou worden als eigendom van de Staten der Nederlanden.

Hoewel Deutz er op deze manier zelf het voordeel van genoot, werd het kapitaal van deze lening niet door hem zelf opgebracht, maar door zijn bemiddeling door twee Keulse bankiers gefourneerd.

Uit collectie van der Hoop & Co., Amsterdam.

Een derde lening, voor een bedrag van *f* 1.050.000, tegen 5 %, binnen 8 jaar af te lossen, waarvoor de Keizer de opbrengst van de Hongaarse kopermijnen verbond, waaruit jaarlijks een hoeveelheid van 400.000 pond aan de firma Deutz geleverd zou worden, werd in 1700 bij dit huis geplaatst, dat daarvoor $3/4\% + 1/10\%$ provisie genoot.

Het is niet verwonderlijk dat toen Oostenrijk in het volgende jaar, 1701, na het uitbreken van de Spaanse successieoorlog, weer aankwam met een verzoek om geld met weer als onderpand de opbrengst van het kwikzilver, de Hollandse geldschieters niet bereid waren om hier nog meer geld aan te wagen, er was namelijk nog een bedrag van *f* 1.362.222 onafgelost.

Met moeite liet Raadpensionaris Heinsius zich door de dringende smeekbeden van de Oostenrijkse gezant overhalen om de Staten-Generaal te bewegen aan een nieuwe lening van *f* 1.250.000 tegen 5 % rente, en aflosbaar binnen 12 jaar, hun garantie te verlenen.

Slechts heel langzaam werd dit kapitaal voltekend, hoe aantrekkelijk Deutz de zaak ook voorstelde.

In het volgende jaar, 1702, opende de Keizer weer onderhandelingen met het huis Deutz tot uitgifte van een lening van *f* 2.000.000 voor de ene helft in losrenten à 5 %, voor de andere helft in lijfrenten à 12 %, met als onderpand al het koper uit de mijnen in Hongarije en Zevenbergen, waarvan de jaarlijkse levering, waarover een ter plaatse door de firma Deutz af te vaardigen vertegenwoordiger het toezicht zou houden, op 600.000 pond gebracht werd.

Met tegenzin verleenden de Staten-Generaal na lang gearzeld te hebben op 15 mei hun garantie.

Het wantrouwen van de Hoogmogende Heren over de waarde van de hypotheek, met het oog op het voortdurende gevaar van een opstand der magnaten of van een inval der Turken in Hongarije, die de Keizer voor een geruime tijd zou kunnen beroven van de opbrengst van zijn in dit weinig aan zijn gezag onderworpen land gelegen domeinen, bleek al spoedig gerechtvaardigd. In het jaar 1704 brak er een opstand uit onder leiding van Rakoczy en dit veroorzaakte de door de Hoogmogende Heren gevreesde stremming van aanvoer van koper en kwikzilver uit Hongarije.

Ten gevolge hiervan hielden de betalingen van rente en aflossingen van de leningen uit 1702 en 1703 geheel op.

De Keizer zag zich echter genoodzaakt door de steeds stijgende kosten van de voortdurende oorlogen toch weer aan te kloppen voor een lening.

De Staten-Generaal verklaarden zich aanvankelijk beslist tegen elk leningsplan; eindelijk na maandenlange onderhandelingen gaven zij 4 juni 1704 hun garantie voor een lening van *f* 625.000 à 5 %, nadat de Keizer zich verbonden had de jaarlijkse hoeveelheid van het aan Deutz af te voeren kwikzilver van 800 op 900 vaatjes te brengen en men mocht op kosten van de Keizer een vertegenwoordiger stationeren die toezicht hield op de verzending.

Hoewel de Keizer deze laatste maatregel als krenkend beschouwde en hij een door de Hoogmogende Heren betaalde vertegenwoordiger verlangde in Holland die toezicht hield op de verkoop zag hij op advies van zijn raadgevers af van deze onpolitieke maatregel.

De volgende lening op het kwikzilver vond in 1706 plaats, toen Engeland en Nederland gezamenlijk, respectievelijk voor $2/3$ en $1/3$, een bedrag van *f* 750.000 aan de Keizer voorschoten. Op 7 januari 1706 gaven de Staten-Generaal hun garantie voor het aandeel van Nederland van *f* 250.000 doch eerst nadat de Keizer er in toegestemd had om van dit bedrag *f* 56.250 te besteden aan de uitbetaling van achterstallige rente over het jaar 1704.

Door al deze leningen was de schuldenlast van Oostenrijk zo groot geworden dat ze de grootst mogelijke moeite hadden om aan hun verplichtingen te voldoen, vooral toen in 1705 de Engelse Oostindische Compagnie kwikzilver uit China begon in te voeren voor een lagere prijs dan het Oostenrijkse.

Wel verlaagde 't huis Deutz onmiddellijk, zelfs zonder overleg met de Keizer, de prijs van het kwik, maar zij slaagde er niet in, het Engelse product geheel van de markt te weren. De verkoop van het Oostenrijkse kwikzilver, met een jaarlijkse opbrengst van *f* 225.000 bleek niet toerijkend om er de rentebetaling, laat staan de aflossing van te betalen. Niettegenstaande de stappen die de Staten-Generaal ook ondernam zou het tot 1724 duren tot er verbetering in de toestand kwam. Op 6 oktober 1724 sloot de Keizer met de Wener Stadsbank een verdrag waarbij deze laatste zich verbond om de aflossing der kwikzilverleningen op zich te nemen. Vanaf dit moment had de aflossing der verschillende kwikzilverleningen een geregeld verloop, op 6 juli 1733 werd door deze bank ook de verplichting voor de aflossing van de koperleningen overgenomen.

In 1719 was Willem Gideon Deutz aan het hoofd van het Handelshuis Deutz gekomen en werd voortgezet onder de naam "Jean Deutz en Soon Willem Gideon Deutz".

In het jaar 1734 werd door Willem Gideon Deutz weer *f* 2.500.000 geleend aan Oostenrijk, gedeeltelijk op losrente à 5 % en gedeeltelijk op lijfrente à 8 % of wanneer de deelnemer ouder was dan 50 jaar à 9 %.

Op 19 mei 1984 werd bij de veiling van Thevis in Keulen zo'n historisch waardepapier uit 1734 Ingezet met een uitroep prijs van DM 2.300 (toeslag voor DM 2.500).

In 1739 leende de firma Deutz nog *f* 800.000 aan de Keizer. Alle bovengenoemde leningen hadden als onderpand kwikzilver en koper doch er werden door Willem Gideon Deutz in 1734 en 1736 ook nog leningen verstrekt resp. ter waarde van *f* 2.500.000 en *f* 3.500.000 met als onderpand de inkomsten van Silezië.

De rest ervan en het gehele bedrag van 1736 gingen tengevolge van de verovering van Silezië door de Koning van Pruisen in 1741 voor de aandeelhouders verloren en bleven onbetaald.

Dit 2e deel komt uit: V.V.O.F. Mededelingenblad Zesde jaargang Nr. 2 van juni 1984.